

●
● Leren participeren
● in de praktijk

De leerlingenraad in het praktijkonderwijs

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Leren participeren in de praktijk

De leerlingenraad in het Praktijkonderwijs:
visie, voorbeelden, handreikingen

Ina Berlet

Oktober 2009

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2009 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

Auteur: Ina Berlet

Met medewerking van:

SLO, Jeroen Bron
Eduniek, Tjeerd Talsma
Dijnselburgschool, Zeist, Kristiaan van Rootselaar
De Dreef, Amsterdam, Carla Aarts
Het Plein, Amsterdam, Zamira Jonker en Olga Heyster
Bonhoeffer College, afd. Pro, Enschede, Ronald Kerklaau
Het Stedelijk, locatie De Wissel, Enschede, Marian van de Bult
De Kranenburgschool, Utrecht: Atie Doedens, Simone Vogels
POUWER PrO, Utrecht, Liesbeth Versluis
Gooise Praktijkschool, Hilversum, Rob Ros en Mohamed Bakouri
Praktijkschool Zeist, Agnes Mekking en Jannette Slots
De Baander, Amersfoort, Claudia Steenis en Erwin van de Berg

In opdracht: Vereniging Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs en Platform
Praktijkonderwijs

Informatie

SLO
Secretariaat O&A
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 666
Internet: www.slo.nl
E-mail: O&A-MT@slo.nl

AN: 7.4612.246

Inhoud

1.	Inleiding en samenvatting	5
2.	Wat is leerlingparticipatie	7
2.1	Niveaus van leerlingparticipatie	7
2.2	Vormen van leerlingparticipatie	9
2.3	Leerlingparticipatie en medezeggenschap	10
2.4	Leerlingparticipatie en burgerschap	11
3.	De leerlingenraad in het kader van burgerschapsvorming	13
3.1	Visie: leerlingenraad als leerwerkplek voor burgerschap	13
3.2	Visie en schoolbestuur	14
3.3	Van visie naar schoolorganisatie	14
3.4	Van visie naar onderwijsaanbod	17
4.	Tien punten als handreiking	21
	Bijlagen	25
	Bijlage A SMART - schoolontwikkelingsplan Leerlingenraad	27
	Bijlage B Voorbeelden van bewijzen voor activiteiten van de leerlingenraad	31
	Bijlage C Verslagen van interviews op PRO-scholen	43
	Bijlage D Bronnen	55

1. Inleiding en samenvatting

'De leerlingenraad is er vóór en dóór leerlingen.'

Dat zeggen docenten van het Praktijkonderwijs (PrO) die de leerlingenraad op hun school coördineren of begeleiden. Zij hebben ervaren dat een coördinator of 'kartrekker' zeker nodig is om de leerlingenraad op PrOscholen van de grond te krijgen en 'levend te houden'. Maar de belangrijkste voorwaarde is misschien nog wel het enthousiasme van de leerlingen zelf. Dat enthousiasme ontstaat als inspraak effect heeft en als alle leerlingen ervaren dat ze verantwoordelijkheden krijgen op school.

Hoe krijg je dat als school voor elkaar? Wat moet je daarvoor doen of in huis hebben? We gaan op zoek naar antwoorden op deze vragen.

Daarbij plaatsen we de leerlingenraad in enkele bredere kaders: van leerling participatie en medezeggenschap op school, maar vooral van burgerschap.

De aanleiding

Sinds jaren levert SLO bijdragen aan de ontwikkeling van leerplankaders voor burgerschap in het onderwijs, waaronder ook specifiek voor het Praktijkonderwijs.¹

Mede hierdoor komen veel aspecten van burgerschap en leerling participatie in het praktijkonderwijs al aan bod, onder andere binnen de leerlijn Cultuur en Maatschappij. Maar er zijn ook nog 'witte vlekken'. De leerlingenraad is er één van. Er zijn wel veel goede voorbeelden in het land te vinden, maar deze zijn tot nu toe nog niet zo goed beschreven en ontsloten. Dat bleek ook uit vragen en tips die docenten elkaar toestuonden via de community voor Praktijkonderwijs op kennisnet.

De doelen

Met deze publicatie willen we een bijdrage leveren aan visievorming rondom leerling participatie. Daarnaast bieden we praktische handreikingen voor het opzetten en 'onderhouden' van de leerlingenraad. Deze handreikingen zijn mede gebaseerd op goede voorbeelden op PrOscholen.

De doelgroep

We richten ons op een brede doelgroep: mentoren in het Praktijkonderwijs, (toekomstige) begeleiders/coördinatoren van de leerlingenraad op hun school, directieleden, maar ook adviseurs die scholen (willen gaan) ondersteunen bij de invoering cq. versterking van leerling participatie in het Praktijkonderwijs.

Samenvatting

Democratisch (school)burgerschap en leerling-participatie op school kunnen worden versterkt als de school zelf functioneert als een democratische leef-, leer- en werkgemeenschap; als leerlingen inspraak hebben; als ze kunnen meedenken, meepraten en meebeslissen; als ze verantwoordelijkheid leren dragen. Deze basisvisie ligt ten grondslag aan de voor u liggende publicatie.

¹ Zie: www.slo.nl/burgerschap en zie www.slo.nl/vo/praktijkonderwijs

Allereerst wordt leerlingenparticipatie in het algemeen tegen het licht gehouden: wat is het, welke niveaus en welke vormen zijn er te onderscheiden en binnen welke wettelijke kaders valt het?

Daarna wordt ingezoomd op de leerlingenraad als een veelgebruikt middel om participatie te bevorderen, binnen het kader van burgerschap. Dat de leerlingenraad werkt en hoe het werkt, tonen een aantal 'goede voorbeelden' van scholen voor Praktijkonderwijs. De voorbeelden zijn verzameld door interviews op vier scholen (2008) en door drie netwerkbijeenkomsten van scholen in de regio Utrecht / Amersfoort / Hilversum / Zeist (2008/2009). De voorbeelden laten zien hoe PrO-scholen een leerlingenraad op heel verschillende manieren hebben opgezet. En wat ervoor nodig is om het op de langere termijn 'levend te houden'. Eén overeenkomst tussen verschillende voorbeelden valt op: de leerlingenraad functioneert als een leerwerkplek voor participatie op school. Leren door doen, leren op de 'werkplek', dat geldt ook voor (school)burgerschap en participatie op school. Op basis van de voorbeelden zijn er in het laatste hoofdstuk handreikingen opgesteld in de vorm van *10 punten* voor het opzetten en onderhouden van een leerlingenraad op PrOscholen. De 10 punten zijn:

1. Maak een plan van aanpak.
2. Zorg voor visie en draagvlak.
3. Zorg voor inbedding in de schoolorganisatie.
4. Maak werk van informatie en communicatie rondom de leerlingenraad.
5. Train de leerlingen.
6. Zorg voor inbedding in het leerplan.
7. Organiseer de terugkoppeling tussen de raad en de 'achterban' in de klassen.
8. Organiseer verkiezingen.
9. Geef de leerlingenraad een passende plek in de medezeggenschap.
10. Houd de leerlingenraad levend.

Bij sommige van deze punten zijn hulpmiddelen, formats of voorbeelden beschikbaar. Deze zijn opgenomen in de bijlagen.

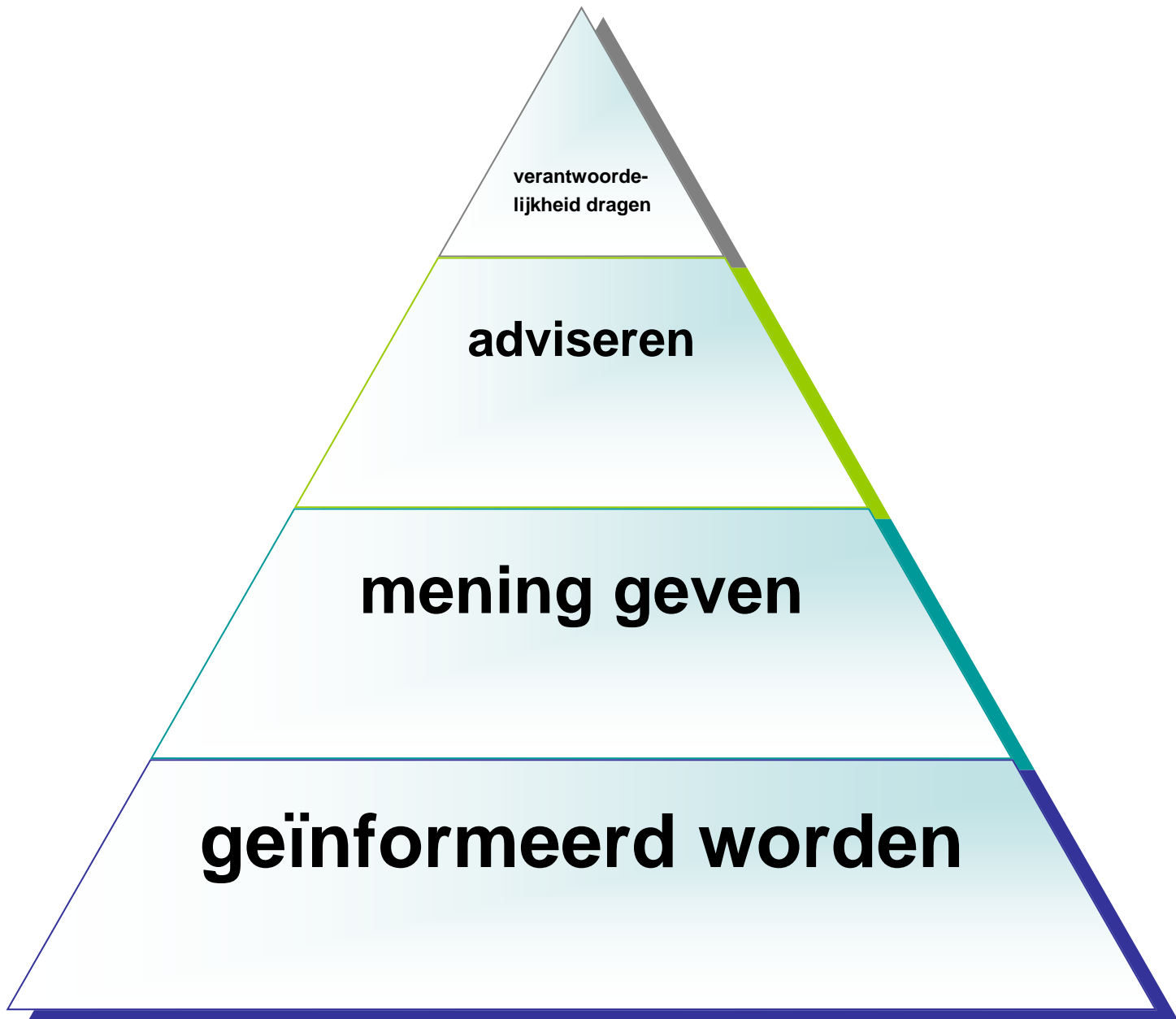
2. Wat is leerlingparticipatie

Leerlingparticipatie gaat onder andere over meedenken, meedoen en meepraten over zaken die de leerlingen aangaan. Het meedoen, meedenken en meepraten van leerlingen speelt een rol in de democratische schoolcultuur en heeft een 'harde' kant en een 'zachte' kant. De 'zachtere' democratische schoolkenmerken hebben betrekking op het (open) schoolklimaat, de manier van omgaan met elkaar, goed communiceren e.d. De 'hardere' kenmerken hebben betrekking op formelere structuren binnen de school, zoals de regelingen voor inspraak en medezeggenschap. Beide soorten kenmerken zijn ook terug te vinden in vormen van leerlingparticipatie in het Praktijkonderwijs. In deze publicatie gaat het vooral om vormen van inspraak, zoals bij de leerlingenraad. We komen hierop terug in paragraaf 2.3. over de medezeggenschap op scholen en in paragraaf 2.4. over de wettelijke verankering van burgerschap in het onderwijs.

Maar eerst gaan we in op verschillende niveaus van participatie (2.1) en vormen van participatie (2.2).

2.1 Niveaus van leerlingparticipatie

Leerlingen kunnen op verschillende niveaus participeren op school. De participatiepiramide hieronder verduidelijkt dit.

Bron: LAKS project "Rule your school"

Niveaus van participatie

- De brede basis: alle leerlingen willen weten wat voor hun van belang is en wat er speelt op school: van de dagelijkse gang van zaken tot en met belangrijke beslissingen en grote veranderingen.
- Een stapje hoger in de piramide kunnen leerlingen hun mening geven, bijvoorbeeld in een klassenvergadering of door middel van een (web-)enquête.
- Op het volgende niveau kunnen leerlingen, gevraagd of ongevraagd, een advies uitbrengen aan de school over wat zij vinden dat er moet gebeuren.
- In de top van de piramide is er (mede-)verantwoordelijkheid van leerlingen.

Vaak is het zo dat hoe hoger het 'niveau' van participatie, hoe minder leerlingen er actief aan deelnemen. Maar dat wil niet zeggen dat de lagere niveaus minder belangrijk zijn. De top kan niet zonder een stevige basis.

In het Praktijkonderwijs zijn alle niveaus van participatie terug te vinden.

Een mooi voorbeeld van participatie van tot op het hoogste niveau zie je hieronder. Deze school heeft leerlingparticipatie (experimenteel) ingezet om kwaliteitsbeleid mede vorm te geven.

Een alternatief voor de leerlingenraad?!

POUWER PrO, Utrecht

Doordat het team als geheel meer eigenaar werd van de visie op onderwijs en dus ook een andere aanpak voorstond, bleek er ruimte om schoolbreed in te zetten op het volgend experiment waarin iedereen meedeed, zowel leerling als docent.

Schoolbreed gingen we de mening van de leerling inventariseren op het gebied van onderwijsinhoud, school als veilige leeromgeving, school als gemeenschap.

- Hen mee laten denken over hoe het anders kan en bij de uitvoering betrekken door hiervoor verantwoordelijkheid te geven.
- Gezamenlijk als coachgroep komen met voorstellen en tips. In een democratisch proces een of twee afgevaardigden kiezen die "participeren in de "verbetergroep".
- Deze verbetergroep koppelt dit terug naar het MO (management overleg), team en medeleerlingen.
- De aangenomen voorstellen worden meegenomen in het schoolplan.
- In school worden de ontwikkelpunten en voortgang gevisualiseerd door middel van beelden. Dit wordt in overleg gedaan met een ontwerpster die ook betrokken is geweest bij de inrichting van de school.
- In juni 2009 wordt er opnieuw gemeten en getoetst of de wijzigingen herkenbaar en voldoende scoren in het schoolleven van alledag en het functioneren van de leerlingen en het team.
- De cyclus start opnieuw.

Waarom hebben we hiervoor gekozen?

In 2008 is POUWER gestart met een kwaliteitsonderzoek ProZo " Stimulans" een initiatief van Platform Praktijkonderwijs. De ervaring leerde dat schriftelijk enquêteren voor onze doelgroep niet het meest geëigende middel was om de mening van leerlingen boven tafel te krijgen.

Daarom is er gelijktijdig een meting gedaan door POUWER onder het mom van "Leerlingparticipatie in het kader van Kwaliteit van onderwijs" (juni 2008).

Het meest doeltreffend is dit, als de feedbackmethode aansluit bij de competenties en/of leer- en ontwikkelingslijnen van de leerling, een begrip waarmee de leerlingen bekend zijn, een zogenaamde barometer....

2.2 Vormen van leerlingparticipatie

In 2006 heeft het Landelijk Actie Comité Scholieren (LAKS) een onderzoek laten uitvoeren om erachter te komen hoe leerlingen denken over participatie, welke wensen ze hebben en bij welke activiteiten ze betrokken zijn. Daaruit blijkt dat ongeveer één op de drie leerlingen zegt betrokken te zijn bij (georganiseerde) activiteiten op school en om invloed uit te oefenen. In het algemeen waren leerlingen van het vwo meer en vaker betrokken dan op het vmbo.

Vormen volgens de LAKS enquête

Dit zijn de activiteiten waar leerlingen volgens de enquête van LAKS het meest aan meedoen:

1. Leerlingenraad (31%)
2. Schoolkrantredactie (20%)
3. Hulpmentor / leerlingmentor (17%)

4. Medezeggenschapsraad (10%)

5. Meedoen aan werkgroepen ter behoeve van feesten, sport, cultuur (elk 5 á 8 %).

De leerlingenraad staat duidelijk op nummer 1. Uitgesplitst naar schooltype, bleek in het vmbo de animo voor de leerlingenraad het zwakst ontwikkeld. Dat zag het LAKS als reden om in 2008 en 2009 extra aandacht te besteden aan de leerlingenraad op vmbo-scholen. 'See my Skills' is het project dat daarvoor is opgezet.

Vormen in het PrO

Of en hoe deze cijfers ook gelden voor het Praktijkonderwijs is niet bekend. Hoewel er geen PrO-specifieke 'harde' cijfers beschikbaar zijn, lijkt de leerlingenraad in het PrO in opkomst te zijn, soms in combinatie met klassenvergaderingen. Deze worden op het rooster gezet om een bredere basis te geven aan de betrokkenheid en de inspraakmogelijkheden van leerlingen. Daarnaast zijn ook andere vormen in opkomst, zo blijkt uit de voorbeelden. Deze hebben veelal te maken met de 'zachte' kant van democratisch (school)burgerschap, zoals betrokkenheid van leerlingen bij conflictbeslechting (peer mediation), of betrokkenheid van leerlingen bij de schoolomgeving en de buurt (meeting point). Op deze vormen gaan we niet verder in. We concentreren ons in deze publicatie op de leerlingenraad als middel voor participatie van leerlingen op school.

2.3 Leerlingparticipatie en medezeggenschap

De Wet medezeggenschap op scholen (WMS) van november 2006 stelt dat elke school een medezeggenschapsraad (MR) moet hebben. In de MR zitten de volgende geledingen: personeel (50% van de zetels), ouders (25%), leerlingen (25%).

Leerlingen in de MR

Met andere woorden: leerlingen hebben volgens de wet zitting in de MR. Alleen als er onvoldoende leerlingen (of ouders) gevonden kunnen worden voor de MR, mogen de niet vervulde plaatsen worden ingenomen door ouders (of door leerlingen).

De MR heeft verschillende rechten die het ook voor leerlingen interessant zou kunnen maken om zitting te hebben in de MR:

- Het recht om informatie te vragen en tijdig geïnformeerd te worden.
- Adviesrecht: het bevoegd gezag moet advies vragen aan de MR over bepaalde zaken, maar kan dat advies naast zich neerleggen.
- Instemmingsrecht: het bevoegd gezag moet bij bepaalde belangrijke zaken de MR om instemming vragen. Als de MR bij deze zaken niet instemt, dan moeten voorstellen of plannen aangepast worden en moet er opnieuw over gesproken worden.
- Initiatiefrecht: de MR mag alle onderwerpen die met de school te maken hebben op de agenda plaatsen, ook ongevraagd. Op de standpunten die daaruit voortkomen, moet het bevoegd gezag schriftelijk reageren.

Geen PrO-leerlingen in de MR

Op scholen voor Praktijkonderwijs lijkt het lastig om leerlingen structureel zitting te laten nemen in de MR, ook al is er een leerlingenraad op school. Soms is de participatie van leerlingen nog niet voldoende ontwikkeld, soms is de drempel te hoog.

De Dreef, Amsterdam

"De leerlingenraad is uitgenodigd om zitting te nemen in de MR. Maar hiervoor heeft zich nog geen leerling opgegeven. Het blijkt een grote stap te zijn voor leerlingen. Het is buiten schooltijd. Er zitten allemaal volwassenen bij elkaar.

Er wordt nu nagedacht over een andere vormgeving. Als leden van de leerlingenraad voor twee jaar gekozen worden in plaats van een jaar, dan zijn ze na een tijd beter 'ingewerkt' en kan iemand misschien de stap naar de MR zetten."

De relatie tussen MR en leerlingenraad wordt op een andere manier onderhouden, zo blijkt uit voorbeelden op verschillende PrO-scholen.

- De directie komt naar een bijeenkomst van de leerlingenraad en hoort standpunten van de leerlingen (bijvoorbeeld 1 x per jaar).
- Ouders uit de MR komen naar de leerlingenraad (incidenteel).
- De MR gebruikt de leerlingenraad 'als klankbord'.
- Leerlingen van de leerlingenraad komen naar de teamvergadering om hun wensen voor te dragen (incidenteel).
- Leerlingen van de leerlingenraad komen naar een MR-vergadering (op agendapunt).

Het Plein, Amsterdam

"De schoolleiding en de MR steunen de leerlingenraad, zorgen voor begeleiding etc. Incidenteel verschijnt de directeur in de leerlingenraad. Als er 'grotere' beslissingen worden genomen in de leerlingenraad, waar bijv. ook geld mee gemoeid is, wordt de directeur van tevoren ingelicht door de begeleiders.

Ook met oudergeleding van de MR is er incidenteel contact. Een ouder is 'op bezoek' geweest bij de leerlingenraad. In die vergadering is het functioneren van de leerlingenraad en de MR besproken en met elkaar vergeleken. Daarna waren 2 leerlingen op uitnodiging aanwezig bij een (agendapunt van een) MR-vergadering.

Het was bijzonder voor de leerlingen om te zien dat ook ouders meedenken en meepraten over het reilen en zeilen van de school. In dit geval ging het om verkeersveiligheid rondom de school."

Wel PrO-leerlingen in de MR

Toch is er tenminste één school waar wel PrO-leerlingen in de MR zitting hebben.

Gooise Praktijkschool, Hilversum

De Gooise Praktijkschool gaat uit van de wettelijke verplichting voor scholen om alle geledingen inspraak te geven. De leerlingengeleding heeft dus een eigen vertegenwoordiging: leerlingenraden. De onderbouw en de bovenbouw hebben ieder een eigen leerlingenraad. Er is een leerlingenstatuut dat voorziet in vertegenwoordiging van iedere klas in de leerlingenraden.

De leerlingen zijn ook structureel in de MR van de (zeer grote) Gooise Scholenfederatie vertegenwoordigd, als aparte geleding. De twee afgevaardigde PrO-leerlingen hebben samen één stem. Deze PrO-leerlingen zijn heel serieus en goed bezig. Ze kregen in de MR complimenten voor hun functioneren. De PrO-leerlingen die naar de MR worden afgevaardigd, krijgen hiervoor een cursus. De coördinatoren van de leerlingenraden op de Gooise Praktijkschool bevelen van harte aan om dit ook op de andere scholen te proberen.

2.4 Leerlingparticipatie en burgerschap

Leerlingen opvoeden tot actief burgerschap en sociale integratie is een pedagogische opdracht aan alle scholen. In artikel 17 van de Wet op het voortgezet onderwijs staat:

Het onderwijs

- a. Gaat er mede van uit dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving.
- b. Is mede gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie, en
- c. Is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten.

Burgerschapsvorming kan volgens de SLO (J. Bron, 2006) worden gedefinieerd met behulp van **drie centrale begrippen**:

- Democratie
- Participatie
- Identiteit

Meteen wordt duidelijk dat (leerling)participatie verbonden is met en ingekaderd is in burgerschapsvorming. Het uitgangspunt is dat democratisch (school)burgerschap en participatie op school worden bevorderd als de school zelf functioneert als een democratische leef- en leergemeenschap. SLO heeft uitwerkingen gemaakt van de drie centrale begrippen, onder andere ook specifiek voor het Praktijkonderwijs. Er is beschreven, hoe scholen voor Praktijkonderwijs invulling kunnen geven aan de begrippen democratie, participatie en identiteit in de fases onder-, midden- en bovenbouw².

In het project 'Democratisch burgerschap' (Eduniek i.s.m. Universiteit van Utrecht) wordt het begrip 'democratisch burgerschap' uitgewerkt aan de hand van **vijf pijlers**:

1. Overleg, menings- en besluitvorming.
2. Omgaan met conflicten.
3. Verantwoordelijkheid voor de gemeenschap.
4. Omgaan met diversiteit.
5. Democratische geletterdheid.

In de vijfde 'pijler' gaat het vooral om kennis (het democratisch ABC). De andere vier zijn een mengeling van vaardigheden en attitudes.

In het Praktijkonderwijs zien we verschillende vormen en voorbeelden van deze pijlers: vertrouwensleerlingen, peer mediation, klassenvergaderingen, discussie- en debatlessen, de leerlingenraad.

Uit de voorbeelden blijkt ook heel duidelijk dat de leerlingenraad meer moet zijn dan een club waar maar enkele leerlingen aan meedoen. Om de eerste drie pijlers goed tot hun recht te laten komen, moeten alle leerlingen en alle groepen er zoveel mogelijk bij betrokken worden.

² "Praktisch Burgerschap - burgerschapsvorming in het praktijkonderwijs", te downloaden op www.slo.nl/vo/praktijkonderwijs/thema's/burgerschap

3. De leerlingenraad in het kader van burgerschapsvorming

Scholen hebben veel vrijheid om de wettelijke opdracht tot burgerschapsvorming volgens een eigen visie en met een eigen, passende aanpak vorm te geven. Daar staat tegenover dat scholen verantwoording moeten afleggen over de manier waarop zij hun visie vormgeven in het onderwijs. Veel scholen zijn er volgens de inspectie al in geslaagd om een algemene visie en doelen op papier te zetten. Van een invulling of uitwerking van de visie naar inhouden en activiteiten is echter veel minder sprake, zo wordt geconstateerd in het onderwijsverslag 2007/2008. Er wordt nog onvoldoende planmatig gewerkt, er is in veel gevallen sprake van een 'patchwork' aanpak.

Toezicht door de inspectie

De inspectie is met ingang van oktober 2006 gestart met het toezicht op de naleving van de opdracht tot bevordering van Actief Burgerschap en Sociale Integratie in het onderwijs. Dit toezicht wordt gefaseerd uitgebouwd. Vanaf 1 februari 2008 worden scholen op *hun visie en op de verantwoording over de invulling van de visie* op dit terrein beoordeeld.

Het toezicht omvat onder andere de volgende punten:

- De school heeft een **visie** op de bijdrage die ze wil leveren aan bevordering van burgerschap en de integratie van de leerlingen in de samenleving.
- De school stelt, in het verlengde van die visie, **doelen**.
- De school geeft **planmatig invulling** aan die visie en de realisering van de doelen waarin de visie is uitgewerkt.

De school een onderwijsaanbod dat voldoet aan minstens twee van vier onderstaande aandachtspunten.

De school heeft een **structureel aanbod** op het terrein van:

- Sociale competenties.
- Openheid naar de samenleving en de diversiteit.
- Basiswaarden en democratische rechtsstaat.
- De school als 'oefenplaats' voor burgerschap en integratie.

3.1 Visie: leerlingenraad als leerwerkplek voor burgerschap

In het toezichtkader van de Inspectie voor het Onderwijs staat: "De school biedt een leer- en werkomgeving waarin burgerschap en integratie zichtbaar zijn, brengt die zelf in praktijk en biedt leerlingen mogelijkheden om daarmee te oefenen".

Leren door doen is kenmerkend voor het Praktijkonderwijs. Leerlingen leren participeren in de praktijk: door het te doen. Dat kan in en buiten de school zijn. Dat geldt voor economische participatie als consument en als werknemer; en het geldt ook voor sociale, culturele en politieke participatie in het kader van burgerschap.

Niet oefenen voor later maar doen' in het echt'

De hele school kan een 'oefenplaats' zijn waar leerlingen actief burgerschap in praktijk leren brengen, zo staat het in het toezichtkader van de inspectie. Sommige docenten vinden de term 'oefenplaats' te schools. In hun visie zijn de leerlingen niet alleen bezig met oefensituaties voor LATER, ze zijn aan het werk met participeren en democratisch functioneren: NU, in echte situaties.

Visie

In deze visie is de leerlingenraad een leerwerkplek voor burgerschap en participatie. Er ontstaan echte situaties voor overleg, meedoen, meepraten, meebeslissen en inspraak volgens democratische spelregels. In die situaties kunnen leerlingen burgerschapscompetenties ontwikkelen.

3.2 Visie en schoolbestuur

Om deze visie op burgerschap - en de plaats van de leerlingenraad daarbinnen - in praktijk te kunnen brengen, moet de hele opzet en uitvoering van de leerlingenraad ingebed zijn in de cultuur van de school.

Ruimte bieden

De schoolcultuur moet namelijk ruimte bieden voor overleg, menings- en besluitvorming, en ook voor inspraak door leerlingen. Het begrip "ruimte" kan hier zowel letterlijk als figuurlijk worden opgevat.

Materiële ruimte

In letterlijke zin gaat het om het beschikbaar stellen van ruimte, middelen, goed toegeruste docenten en training en begeleiding van leerlingen. De inzet van docenten en de training en begeleiding van leerlingen is in het Praktijkonderwijs een 'harde' voorwaarde. Zonder dat gaat het niet.

Mentale ruimte

In figuurlijke zin gaat het om 'mentale' ruimte, zoals vertrouwen in leerlingen, vrijheid van meningsuiting en goede informatiestromen.

Uitwerking en toerusting

Vervolgens moet de visie ook uitwerkt worden in de schoolorganisatie en ingepast in het leerplan. De schoolcultuur heeft ook hierop betrekking: is men toegerust om het goed te organiseren, om er planmatig aan te werken?

De leerlingenraad is alleen dan een 'leerwerkplek voor burgerschap', als hij is ingebed en ingepast in de schoolorganisatie én de onderwijsinhoud en -aanpak. Dit wordt hieronder uitgewerkt en met voorbeelden ingekleed.

3.3 Van visie naar schoolorganisatie

Bij de vertaling van de visie naar de schoolorganisatie gaat het allereerst om het verwerven van draagvlak in de school: bij directie, team, leerlingen. Daarna en daarnaast moeten zaken georganiseerd worden op het gebied van mensen en middelen.

3.3.1 Draagvlak verwerven

De ervaring leert dat er een 'kartrekker' (coördinator, werkgroep, ...) nodig is als eerste stap is om draagvlak te verwerven. Aan het draagvlak bij directie, team en leerlingen moet structureel gewerkt worden. Dat kan op verschillende manieren, zoals de volgende voorbeelden laten zien.

Voorbeelden voor "draagvlak verwerven"

Dijnselburgschool voor praktijkonderwijs, Zeist

Eén leerkracht is gestart met klassenvergaderingen in de bovenbouw (2005/2006). Dat werkte inspirerend. Als vervolgstap is er in de school een '**werkgroep leerlingparticipatie**' opgericht met de taak om klassenvergaderingen schoolbreed in te voeren en om een leerlingenraad op te richten en in stand te houden. In de herfst van 2008 is de eerste leerlingenraad gekozen.

Het Plein, school voor praktijkonderwijs, Amsterdam

In het cursusjaar 2004/2005 (het 'aanloopjaar') hebben twee docenten de leerlingenraad opgezet. Het **initiatief kwam vanuit een groep leerkrachten**. Er is een werkgroep geformeerd, en de werkgroep heeft door middel van **actieonderzoek** het draagvlak voor een leerlingenraad onderzocht, zowel in het team als ook bij de leerlingen. Hierdoor zijn veel mensen vanaf het begin betrokken bij de leerlingenraad; er is al 'inbedding' in de school ontstaan. De volgende stappen zijn onder andere ondernomen:

1. Informatie ingewonnen

- Via internet: welke PrOscholen zijn bezig, wat zijn hun ervaringen enzovoorts.
- Via gesprekken op een andere Amsterdamse PrO-school waar al een leerlingenraad opgestart was.

2. Enquêtes gehouden

- Vragenlijsten gemaakt voor leerkrachten en leerlingen.
- Gevraagd naar belangstelling voor leerlingenraad.
- Over welke onderwerpen de leerlingenraad zou kunnen meepraten.
- Hoe vaak de leerlingenraad vergadert.
- Hoe de verkiezingen georganiseerd moeten worden, enzovoorts.

3. Evaluatie van de enquêtes

- Conclusie: er is voldoende draagvlak om een leerlingenraad op te starten.

De resultaten van de enquête zijn benut voor het maken van een '**profiel**' voor de **inrichting van de leerlingenraad**.

Bonhoeffer College, locatie praktijkonderwijs, Enschede

Al ruim 10 jaar geleden sprak de mentor van een oudste groep (17/18 jaar), met de leerlingen over zaken als keuzes maken, meningsvorming, meepraten, besluiten nemen, organiseren. Vanuit deze gesprekken kwamen **de leerlingen zelf met de wens om een leerlingenraad op te starten**. Twee leerlingen (1 jongen en 1 meisje) speelden hierin een rol als gangmakers. Het idee is door de groep samen met Ronald uitgewerkt in de rest van het schooljaar. Een half jaar is hieraan gewerkt. Er zijn bijvoorbeeld proefvergaderingen gehouden. Kortom: **de leerlingenraad is 'van onderop' opgestart**, op initiatief van oudste-groep-leerlingen en met steun van de mentor, in mentorlessen. De groep en de mentor hebben vervolgens steun gevraagd aan de directie. De directie is achter het plan van de leerlingen gaan staan.

3.3.2 Inzet van mensen en middelen

Naast het verwerven van draagvlak moeten de volgende zaken in de schoolorganisatie geregeld zijn of worden, zo blijkt uit de ervaringen van PrO-scholen die al langer een leerlingenraad hebben:

• *Formatie*

De begeleider(s) van de leerlingenraad moeten taakuren hebben. Hiervoor is ruimte nodig in de formatie.

• *Lestijd*

Mentoren en leerlingen hebben (les)tijd nodig om in de klassen aandacht te kunnen besteden aan zaken voor de leerlingenraad (onderwerpen die besproken zijn, maar ook

vaardigheden die leerlingen nodig hebben: discussievaardigheden, omgaan met vergaderstructuur, oefenen met vergaderrollen. Voor al deze zaken is (les) tijd nodig en die moet ingeroosterd worden.

- **Vergadertijd**
De leerlingenraad moet structureel kunnen vergaderen: volgens een vast schema en op een vast tijdstip binnen of buiten lestijd.
- **Vergaderruimte en -middelen**
De leerlingenraad heeft een vaste vergaderruimte nodig, en verder middelen zoals mappen om zaken in op te bergen, tekstverwerker, kopieer faciliteiten etc.

Faciliterende rol van de schoolleiding

Hierin speelt de schoolleiding een belangrijke faciliterende rol. Zonder goedkeuring en medewerking van de schoolleiding is er geen basis voor de toekenning van formatie en middelen.

Voorbeeld " lestijd"

Dijnselburgschool, Zeist

De werkgroep de organisatie van de leerlingenraad en de klassenvergaderingen ingericht: uren, lesrooster, taken van de leerkrachten etc. Uitkomst: de leerlingenraad vergadert 1 x per 2 weken 1 lesuur **onder lestijd**. Door deze opzet is ook meteen duidelijk dat de leerlingenraad onderdeel uitmaakt van het totale lesprogramma. Over het vergaderen van de leerlingenraad onder lestijd is discussie geweest in het team. Niet alle collega's vonden dat een goed idee. De 'raadsleden' worden hiervoor immers uit de reguliere les gehaald. Uiteindelijk blijkt dit - binnen de gekozen visie - de meest haalbare oplossing.

Het Plein, Amsterdam

De leerlingenraad komt 10 keer per jaar bij elkaar, waarvan 4 x training en 6 x vergaderingen. Dit is opgenomen in de jaarplanning van de school.

Voorbeeld 'vergaderruimte'

Het Stedelijk, locatie De Wissel, Enschede

De raad komt ongeveer eens per drie weken bijeen. De vergaderingen vinden heel officieel plaats in de lerarenkamer inclusief koffie en thee, want dat hoort tenslotte ook bij het vergaderen. De begeleidende leerkracht zit voor. De functie van notulist rouleert onder de leerlingen, maar een administratief medewerker maakt altijd een schaduwverslag.

De schoolleiding heeft naast de faciliterende rol ook een bewakende rol.

Bewakende rol van de schoolleiding

De schoolleiding bewaakt:

- Dat er een planmatig wordt gehandeld; (plan van aanpak opstellen, uitvoeren en bewaken, zie bijlage B).
- Dat de activiteiten van/voor de leerlingenraad opgenomen worden in de *jaarkalender* van de school.
- Dat het team betrokken blijft; (de leerlingenraad staat regelmatig op de agenda van teamvergaderingen).
- Dat alle mentoren een bijdrage leveren aan het functioneren van de leerlingenraad.

3.4 Van visie naar onderwijsaanbod

De uitwerking van de algemene visie op de leerlingenraad als leerwerkplek voor participatie en burgerschap vraagt ook om een concrete vertaling naar onderwijsaanbod (wat) en -aanpak (hoe). De voorbeelden hieronder tonen hoe dat kan. De voorbeelden gaan in op sociale en communicatieve vaardigheden, leren omgaan met democratische procedures, het omgaan met verantwoordelijkheden.

3.4.1 Sociale en communicatieve vaardigheden

Door en tijdens activiteiten rondom de leerlingenraad ontwikkelen leerlingen specifieke sociale en communicatieve vaardigheden, gericht op menings- en besluitvorming in groepen. Geschikte momenten hiervoor zijn bijvoorbeeld:

- De mentorlessen.
- De klassenvergadering.
- Specifieke workshops of trainingen die aangeboden worden.

Alle leerlingen:

- Oefenen discussievaardigheden, als in de klas of op school de onderwerpen van de leerlingenraad aan de orde gesteld worden.
- Leren argumenten te gebruiken.
- Oefenen in menings- en besluitvorming.

Dijnselburgschool, Zeist

In alle klassen is de klassenvergadering ingevoerd. Daar is ook tijd voor ingeroosterd (mentoruur). De leerlingen en de leerkracht kunnen onderwerpen 'inbrengen'. Er wordt structureel geoefend met vergader rollen (voorzitter, deelnemers, notulist). Er is een map samengesteld met werkvormen, tips en ervaringen. Deze map is bedoeld als ondersteuning voor leerkrachten en mentoren bij het uitvoeren van klassenvergaderingen. Een voorbeeld: leerlingen geven elkaar beurten door een bol wol toe te werpen; hierdoor ontstaat een 'web' van draden in de groep. Zo wordt zichtbaar, wie bijdragen levert aan de discussie. De 'voorzitter' kan hierop ingrijpen of (laten) reflecteren.

Gooise Praktijkschool, Hilversum

De Gooise Praktijkschool is bezig met de 'big picture' visie en methodiek. Het vertrekpunt van 'big picture' is de motivatie en leerbehoefte (passie) van de leerling. De schoolvisie is: samenhang stimuleren, leerlingen invloed laten uitoefenen op leven en leren op school. De punten voor de leerlingenraad komen uit coaching in - coaching out. Dat wil zeggen: iedere dag begint en eindigt met een coachingsmoment voor de hele school. Op deze manier is de hele school betrokken bij de onderwerpen die in de leerlingenraad behandeld worden.

Veel voorbeeldscholen hebben hun leerlingen laten trainen door middel van trainingen op maat voor de leerlingenraad in het Praktijkonderwijs. De training omvat circa 5 bijeenkomsten. Voorafgaand aan de training wordt er in het team over de plannen gesproken en worden verkiezingen voorbereid. De training bestaat uit het leren voorzitten, leren je te presenteren, leren om te praten namens een ander en leren verslag uit te brengen.

Ook doen de leerlingen tijdens de training onderzoek. Ze onderzoeken wat er onder hun medeleerlingen leeft. Aan het einde van de training hebben de leerlingen van de leerlingenraad een plan voor het komende jaar en voeren ze overleg over dat plan met de directie. De hele training wordt bijgewoond door de docent die de leerlingenraad begeleidt of coördineert.

Leerlingen die zich kandideren voor de leerlingenraad

De leerlingen die zich *kandidaat* stellen als vertegenwoordiger in de leerlingenraad:

- Leren zichzelf te presenteren.
- Denken na over meningen, wensen en behoeften van andere leerlingen (de kiezers).
- Leren zaken te bekijken vanuit verschillende perspectieven.

Het Plein, Amsterdam

Leerlingen die zich kandidaat stellen als vertegenwoordiger van hun klas, moeten een presentatie houden voor hun klas. Dit wordt voorbereid in de lessen sociaal emotionele vorming. Door een goede presentatie wordt de kans om gekozen te worden natuurlijk groter. De leerkrachten leggen goed uit dat het er niet om gaat een vriendje te kiezen, maar een goede vertegenwoordiger voor de klas.

Leerlingen die gekozen zijn in de leerlingenraad

De leerlingen die gekozen zijn als *vertegenwoordigers* leren

- Vergadervaardigheden (verschillende vergaderrollen, argumenteren, meningsvorming, besluiten nemen).
- Belangen behartigen.
- Belangen afwegen.
- Besluiten verdedigen.

Het Plein, Amsterdam

Leerlingen die gekozen zijn in de leerlingenraad (zowel 1^e als 2^e vertegenwoordigers) krijgen een training van 4 weken, 1 blokles per week, om te leren functioneren als 'vertegenwoordiger'. Ze oefenen dan bijvoorbeeld in rollenspellen, hoe ze vanuit verschillende perspectieven naar een onderwerp kunnen kijken. Ze leren zien hoe verschillende belangen een rol kunnen spelen.

Voorzitter van de leerlingenraad

De Dreef, Amsterdam

De leerlingenraad wordt voorgezeten door een leerling. De voorzitter wordt gekozen door de leden van de leerlingenraad. Leerlingen in de raad schrijven eerst punten op waar de voorzitter aan moet voldoen. Bijvoorbeeld: niet verlegen zijn, dingen durven zeggen, anderen kunnen begeleiden, mensen tot de orde roepen, beleefd zijn en voor anderen opkomen tijdens de vergadering.

De voorzitter moet dus duidelijk 'leidinggevende competenties' hebben volgens de leerlingen. Hij/zij heeft een belangrijke rol en heeft veel invloed op het verloop van de vergaderingen. Een voorzitter die dat aankan, krijgt ook verantwoordelijkheid voor het gedrag van de leden van de leerlingenraad. Hij/zij moet dan bijvoorbeeld praten met een leerling die zich niet weet te gedragen tijdens de vergaderingen, of praten met de mentor van die leerling.

Communicatie tussen leerlingenraad en klassen

De Dreef, school voor praktijkonderwijs, Amsterdam

De communicatie tussen leerlingenraad en de klassen loopt via de klassenvertegenwoordiger. Hij/zij maakt schriftelijke aantekeningen van de punten die besproken zijn in de leerlingenraad. Daar is een formulier voor ontwikkeld, en de aantekeningen worden bewaard in een speciale map.

De klassenvertegenwoordiger moet in de klas 'rapporteren' wat er in de leerlingenraad is besproken en besloten. En vervolgens moet de mening van de klas weer terugkomen in de leerlingenraad.

Niet alle leerlingen krijgen dit even goed voor elkaar. Zo kon bijvoorbeeld een leerling zijn eigen handschrift niet meer kan lezen. Dan is er extra aandacht en oefening nodig in de klas, zodat deze klassenvertegenwoordiger kan leren om hier beter mee om te gaan.

3.4.2 Beoordeling en waardering van de verworven competenties

De leerlingen kunnen verworven competenties aantonen. Ze maken er bijvoorbeeld een 'bewijs' van, en ze kunnen dit bewijs opnemen in hun portfolio. Dat geldt zowel voor de leerlingen die meedoen aan een klassenvergadering als voor de vertegenwoordigers in de leerlingenraad. Voorbeelden van zulke bewijzen zijn opgenomen in bijlage B.

3.4.3 Werken volgens democratische procedures

Voorbeelden van 'democratische procedures' zijn: kandidaatstelling, verkiezingen houden, een 'achterban' vertegenwoordigen en zich laten vertegenwoordigen.

Op veel PrO-scholen wordt volgens deze democratische procedures gewerkt.

Verkiezingen

Het Plein, school voor praktijkonderwijs, Amsterdam

De leerlingenraad wordt gekozen voor een termijn van twee jaar. Tot nu toe zijn er twee keer verkiezingen geweest: in september/oktober 2005 en in 2007. Voorafgaand aan de verkiezingen zijn alle klassen geïnformeerd over het waarom, hoe en wat van de leerlingenraad. Ook is met de leerlingen gesproken over de procedure bij de verkiezingen.

Iedere klas kiest een eerste vertegenwoordiger en een tweede vertegenwoordiger als vervanger.

Leerlingen die zich kandidaat stellen, moeten een presentatie houden voor hun klas..

De verkiezingen zijn goed verlopen. De leerlingen waren betrokken en serieus bezig.

Het blijkt dat enkele leerlingen voor de tweede keer in de leerlingenraad wilden. Dat is uiteindelijk niet toegestaan, om ook andere leerlingen een kans te geven.

Agendapunten voor de leerlingenraad

De Dreef, Amsterdam

De punten die op de agenda van de leerlingenraad komen, worden in de hele school geïnventariseerd, zodat zoveel mogelijk leerlingen erbij betrokken worden en zich ook vertegenwoordigd voelen. Daar is een **vaste procedure** voor:

- Begin van het schooljaar: verkiezingen voor de leerlingenraad.
- De gekozen vertegenwoordigers inventariseren punten / wensen in hun klas.
- De leerlingenraad kiest daaruit de punten die worden opgepakt.
- Dit gaat terug naar de klassen.

Tenslotte worden er 4 á 5 onderwerpen voor het lopende schooljaar geselecteerd voor de 'jaaragenda' van de leerlingenraad. Bijvoorbeeld: schoolfeest, excursies/ uitstapjes, kamp, het eten in de kantine, de prijs van de broodjes.

De begeleider bewaakt dat er voldoende punten zijn waarop de leerlingen kunnen 'scoren', maar ook punten die 'niet doorgaan'. Het omgaan met tegenslag is ook een belangrijk leermoment.

3.4.4 Verantwoordelijkheid voor het 'leven op school'

De voorbeelden van PrO-scholen laten zien dat de leerlingenraad zich vooral bezig houdt met onderwerpen rondom het 'leven op school'. Dat zijn concrete zaken waar leerlingen over willen meepraten, meedenken en meebeslissen:

- *Inrichting:*
de kantine, kluisjes, fietsenhok enzovoorts.
- *Feesten, evenementen en acties op school:*
feesten, uitstapjes, goede doelen acties enzovoorts.
- *Sfeer, omgaan met elkaar, sociale veiligheid*
hoe krijgen we een betere sfeer op school? hoe kunnen we pesten tegengaan?
- *Over bepaalde docenten*

Als de leerlingen het gevoel hebben op 'hun' onderwerpen gehoord te worden en invloed te kunnen hebben, dan bevordert dat het duurzaam functioneren van de leerlingenraad. Succeservaringen motiveren.

Het Stedelijk, locatie praktijkonderwijs De Wissel, Enschede

In de loop van zeven jaar die M. als 'kartrekker' de leerlingenraad in haar takenpakket had, heeft de raad een centrale plaats in de school gekregen. Dat is langzaam zo gegroeid. "Gaandeweg werd duidelijk dat als je leerlingen verantwoordelijkheid geeft, ze die ook nemen en vooral voelen. Zo zijn er steeds meer vormen van leerlingenparticipatie aan de leerlingenraad opgehangen, zoals de organisatie van schoolfeesten, het verzorgen van lunches bij personeelsvergaderingen. De raadsleerlingen worden daarbij verantwoordelijk gemaakt voor de organisatie en het inzetten van andere leerlingen".

Pieken en dalen

Maar betrokkenheid en verantwoordelijkheid nemen gaat niet vanzelf. Twee belangrijke voorwaarden zijn: goede begeleiding van de leerlingenraad en goede communicatie in en met de klassen. Als dat (door wisselende omstandigheden) niet zo goed lukt, dan wordt de leerlingenraad ook als 'minder belangrijk' ervaren. Begeleiders geven aan dat het soms 'met pieken en dalen' gaat.

4. Tien punten als handreiking

Dit hoofdstuk bevat 10 punten die in beeld brengen waar scholen bij de invoering van de leerlingenraad aan kunnen denken. Deze punten kunnen worden gebruikt als checklijst. Zoals gezegd hebben scholen alle ruimte om zaken rondom burgerschap op hun eigen wijze en volgens hun eigen visie vorm te geven.

Overzicht

1. Maak een plan van aanpak.
2. Zorg voor visievorming en draagvlak.
3. Zorg voor inbedding in de schoolorganisatie.
4. Zorg voor informatie en communicatie rondom de leerlingenraad.
5. Bereid de leerlingen goed voor door middel van training.
6. Zorg voor inbedding in het leerplan.
7. Organiseer de terugkoppeling tussen de raad en de 'achterban'.
8. Organiseer officiële verkiezingen.
9. Geef de leerlingenraad een passende plek in de medezeggenschap.
10. Houd de leerlingenraad levend.

1. Maak een plan van aanpak

- Maak werk van een goede voorbereiding en betrek daarbij het hele team.
- Maak een plan van aanpak voor het opstarten en de invoering van de leerlingenraad (voorbeeld van een format in bijlage B).

2. Zorg voor visievorming en draagvlak.

- Waarom willen we een leerlingenraad? In welk kader moet het passen? Wat kan het toevoegen aan ons onderwijsaanbod?
- Zorg dat het hele team en de directie betrokken is bij de visievorming.
- Zorg voor voldoende draagvlak bij de teamleden en de directie.
- Leg de visie vast in een korte notitie of in het schoolplan.

3. Zorg voor inbedding in de schoolorganisatie.

- De schoolleiding benoemt een coördinator, begeleider of kartrekker van de leerlingenraad en geef hem/haar taakuren. De omvang van de taakuren is afhankelijk van de aard, opzet en begeleiding van de leerlingenraad. 40 á 50 taakuren voor coördinatie is genoemd.
- De schoolleiding organiseert en bewaakt de betrokkenheid van het team (bijvoorbeeld: agenderen op teamvergaderingen).
- De schoolleiding geeft de leerlingenraad faciliteiten, zoals vergaderruimte en -tijd.

- Er is ruimte in het rooster voor communicatie tussen de leerlingenraad en de achterban in de klassen; bijvoorbeeld door roosteruren voor klassenvergaderingen.
- Op de jaarkalender van de school zijn de activiteiten van/voor de leerlingenraad opgenomen, bijvoorbeeld:
  - Verkiezingen organiseren in de klassen.
  - Regelmatig klassenvergaderingen houden om betrokkenheid van alle leerlingen te bevorderen.
  - Training voor leerlingen organiseren en bekostigen.

4. Zorg voor informatie en communicatie rondom de leerlingenraad

- Zorg dat alle leerlingen, ouders en personeel goed geïnformeerd worden over de leerlingenraad: bij de start, en ook 'structureel'.
- Gebruik daarvoor de al bestaande communicatiemiddelen van de school: website, schoolkrant, posters enzovoorts.
- Maak de communicatie rondom de leerlingenraad gaandeweg interactiever: forum op de website, campagnes, acties enzovoorts.

5. Bereid de leerlingen goed voor door middel van training en ondersteuning

- Train en ondersteun de leerlingen die zich kandidaat willen stellen (presentatievaardigheden, onderzoeken en achterhalen van de wensen en behoeften van andere leerlingen enzovoorts).
- Train en ondersteun de gekozen vertegenwoordigers (hoe komt de leerlingenraad tot goede agendapunten? hoe kan ik mijn klasgenoten vertegenwoordigen? hoe gebruik ik argumenten? hoe kan ik anderen overtuigen? hoe moet ik verlag uitbrengen bij mijn achterban?).

6. Zorg voor de inbedding in het leerplan

- Geef aan welke competenties de leerlingen in en door de leerlingenraad ontwikkelen.
- Geef aan hoe dit op school wordt beoordeeld en gewaardeerd.
- Geef de leerlingen bewijzen of een schoolcertificaat voor hun activiteiten en bijdragen rondom de leerlingenraad (voorbeelden in Bijlage B).

7. Organiseer de terugkoppeling tussen de raad en de 'de achterban'

- Gebruik bijvoorbeeld de klassenvergaderingen voor het organiseren van betrokkenheid, meedenken, overleg, inspraak en samen beslissingen nemen.

8. Organiseer verkiezingen volgens democratische spelregels

- De verkiezingen worden georganiseerd onder verantwoordelijkheid van de school / de directie.
- Bij de uitvoering zijn de mentoren betrokken.
- Per klas kunnen zich enkele leerlingen kandidaat stellen.

- Er wordt een kieslijst opgesteld.
- De kandidaten presenteren zich (in de klas).
- Democratische verkiezingen zijn 'vrij en geheim'. De leerlingen brengen dus individueel hun stem uit in een stemhokje.

9. Geeft de leerlingenraad een passende plek in de medezeggenschap

- Geef aan hoe de school de contacten vormgeeft tussen leerlingenraad en de MR.

10. Houd de leerlingenraad levend

Uit ervaring blijkt dat de leerlingenraad het ene jaar actiever is dan het andere jaar. Het gaat vaak 'met pieken en dalen'. Enkele tips om de leerlingenraad levend te houden:

- Neem concrete, herkenbare onderwerpen die door de leerlingen zelf zijn aangedragen.
- Speel in op de actualiteit, wat er gaande is op school.
- Vier successen van de leerlingenraad. ('De leerlingenraad presenteert...').
- Zorg voor training en coaching voor iedere nieuwe lichterling leerlingen.
- Betrek mentoren structureel bij het reilen en zeilen van de leerlingenraad.

Houd er rekening mee, dat het enthousiasme erg wisselend kan zijn per jaar

Bijlagen

Bijlage A SMART - schoolontwikkelingsplan Leerlingenraad

naam project:	Opzetten en invoeren Leerlingenraad				
korte omschrijving:					
Betreft: kwaliteitsstandaard/indicator					
Opbrengsten uit de vorige periode					
Producten					
Proces					
Aandachtspunten voor de komende periode					
Kartrekker / coördinator II-raad:					
Betrokken leerkrachten:					
verantwoordelijk leiding gevende:					
budget:					
fasering	1e periode	2e periode	3e periode	4e periode	5e periode
+ globaal plan van aanpak:	<maand> .... -<maand>				
te leveren prestaties: <i>Wat gaan we doen?</i>					
uit te voeren door: <i>Wie doen er allemaal mee?</i>					
beoogd resultaat: <i>Met welke opbrengst zijn we tevreden?</i>					

Communicatie <i>Hoe is de communicatie met de leidinggevende met betrekking tot de voortgang geregeld?</i>					
<i>Hoe wordt het team geïnformeerd?</i>					
<i>Hoe worden de leerlingen geïnformeerd?</i>					
<i>Hoe worden de ouders geïnformeerd?</i>					
Evaluatie <i>Stellen we een evaluatiemoment vast? Wie evalueert en aan de hand van welke criteria?</i>					
<i>Wat doen we met de bevindingen?</i>					

benodigdheden + kostenraming:

• formatie:		€
• ondersteuning / scholing:		€
• materialen / voorzieningen:		€
• diversen:		€
bijzonderheden:		

Bijlage B Voorbeelden van bewijzen voor activiteiten van de leerlingenraad

Ruimte voor logo van de school

verslag leerlingenraad

Leerling / klas	
Voorzitter leerlingenraad	
Datum	

Op <datum>_____ heb ik meegedaan aan de leerlingenraad op onze school.

Mijn rol was (kruis aan):

- Deelnemer
- Notulist
- Voorzitter
- anders, namelijk: _____

De leerlingenraad heeft besloten:

Mening van mijn klas:

_____ eens/ niet eens

_____ eens / niet eens

_____ eens / niet eens

Nabespreken leerlingenraad:

Meedoen aan de leerlingenraad	Hoe ging dat?
Ik heb de mening van mijn klas goed uitgelegd.	Onv./zwak---matig---voldoende---goed--- 1.....2.....3.....4.....
Ik heb andere leerlingen uit laten praten.	Onv./zwak---matig---voldoende---goed--- 1.....2.....3.....4.....
Ik ben op een rustige manier opgekomen voor mijn klas.	Onv./zwak---matig---voldoende---goed--- 1.....2.....3.....4.....
Ik heb de anderen overtuigd van de mening van mijn klas.	Onv./zwak---matig---voldoende---goed--- 1.....2.....3.....4.....
Ik kan in mijn klas vertellen wat we in de leerlingenraad hebben besproken.	Onv./zwak---matig---voldoende---goed--- 1.....2.....3.....4.....

Punten die ik zelf wil bespreken:

Punten die ik wil verbeteren:

Datum

Handtekening voorzitter leerlingenraad

Handtekening leerling

meedoen aan leerlingenraad

Bewijs

Datum beoordeling:

De leerling

naam en handtekening

De beoordelaar

naam en handtekening

Ruimte voor verslag, foto of ander bewijs

Totaal beoordeling: (plaats X in juiste vak)				Voor de beoordelingpunten, zie achterkant
O(nvoldoende/ Zwak)	M(atig)	V(oldoende)	G(oed)	
1	2	3	4	
--	-	+	++	

Beoordelingspunten bij leerlingenraad

	o	m	v	g	opmerkingen
Vershil tussen feit en mening kennen					
Mening van de eigen klas onder woorden brengen					
Op een rustige manier opkomen voor de mening van de klas					
Overtuigen van anderen					
Anderen uit laten praten					
Andere meningen respecteren					
Democratisch besluiten (meeste stemmen gelden)					
In de klas vertellen wat er in de leerlingenraad is besproken					
In de klas opkomen voor de besluiten van de leerlingenraad					

Aan deze punten ga ik de komende tijd werken:

Ruimte voor logo school

meedoen aan klassevergadering

Bewijs

Datum beoordeling:

De leerling
naam en handtekening

De beoordelaar
naam en handtekening

Ruimte voor verslag, foto of ander bewijs

Totaal beoordeling: (plaats X in juiste vak)				Voor de beoordelingpunten, zie achterkant
O(nvoldoende/ Zwak)	M(atig)	V(oldoende)	G(oed)	
1	2	3	4	
--	-	+	++	

Beoordelingspunten klassenvergadering

	o	m	v	g	opmerkingen
Ik kan iets bijdragen aan de klassenvergadering					
Ik herken het verschil tussen feit en mening.					
Ik kan mijn eigen mening op een rustige manier zeggen					
Ik kan argumenten geven bij mijn mening.					
Ik laat anderen uitpraten					
We nemen besluiten op een democratische manier (meeste stemmen gelden)					
Ik respecteer een democratisch genomen besluit.					
Ik toon respect voor andere meningen					
Ik kan een verslag maken van de klassenvergadering (notuleren)					
Ik kan de klassenvergadering voorzitten					

Aan deze punten ga ik de komende tijd werken:

Ruimte voor logo school

stemmen bij verkiezingen

Bewijs

Datum beoordeling

De leerling
naam en handtekening

De beoordelaar
naam en handtekening

Ruimte voor verslag, foto of ander bewijs

Totaal beoordeling: (plaats X in juiste vak)				Voor de beoordelingpunten, zie achterkant
O(nvoldoende/ Zwak)	M(atig)	V(oldoende)	G(oed)	
1	2	3	4	
--	-	+	++	

Beoordelingspunten bij 'stemmen bij verkiezingen'

	o	m	v	g	opmerkingen
Informatie zoeken en vinden op internet					
Websites geraadpleegd					
Vragen ingevuld (zelfstandigheid)					
Resultaat afgedrukt (zelfstandigheid)					
Tevredenheid met resultaat (klopt het met eigen idee?)					

Aan deze punten ga ik de komende tijd werken:

Bijlage C Verslagen van interviews op PrO-scholen

De Wissel

Praktijkschool De Wissel in Enschede heeft al jaren een goed functionerende leerlingenraad. De leerlingen zijn enthousiast en de begeleidend docent kan zich elke vergadering weer verbazen over de opbrengst. Naast vergaderen worden leerlingen uit de raad ook ingezet om andere vormen van leerlingenparticipatie te organiseren en coördineren.

Voortschrijdend inzicht

"Hebben we net met het team besloten dat op alle tafels in de kantine een prullenbak komt te staan, staan ze er nog geen week en dan zijn ze al verdwenen! Hoe kan dat nou?". Marian van de Bult kan het de betreffende leerkracht wel uitleggen: "De leerlingenraad heeft anders besloten. Ze willen onder het eten niet tegen een prullenbak aankijken". Marian heeft zeven jaar lang de leerlingenraad begeleid. "Het overbrengen van besluiten aan collega's is wel eens een lastig facet van het werk, maar als je de leerlingen inspraak geeft, moet je de gevolgen ook accepteren".

In de zeven jaar dat Marian de leerlingenraad in haar takenpakket had, heeft ze de raad ontwikkeld van een marginaal instituut tot een raad die een centrale plaats in de school heeft. Dat is niet bewust gebeurd, maar langzaam zo gegroeid. "Gaandeweg werd duidelijk dat als je leerlingen verantwoordelijkheid geeft, ze die ook nemen en vooral voelen. Zo zijn er steeds meer vormen van leerlingenparticipatie aan de leerlingenraad opgehangen, zoals de organisatie van schoolfeesten, het verzorgen van lunches bij personeelsvergaderingen. De raadsleerlingen worden daarbij verantwoordelijk gemaakt voor de organisatie en het inzetten van andere leerlingen".

Werkwijze

Op de Wissel, een school met 212 leerlingen, 14 groepen en ongeveer 40 personeelsleden, bestaat de raad uit vertegenwoordigers per klas. In het begin van het schooljaar worden deze vertegenwoordigers in de eigen groep gekozen: 1 vertegenwoordiger en een reservekandidaat. Leerlingen kunnen zich voor deze rol beschikbaar -en dus verkiesbaar- stellen. Voor het tot een verkiezing komt wordt door de klassenmentor eerst zorgvuldig uitgelegd wat deze rol inhoud en wat er van de klassenvertegenwoordiger verwacht wordt. Dit zijn: het bijwonen van de vergaderingen op school; bereid zijn af en toe te vergaderen buiten school en buiten schooltijd; besluiten en informatie uit de raad te bespreken met de klas en het uitvoeren van neventaken.

De raad komt ongeveer eens per drie weken bijeen. De vergaderingen vinden heel officieel plaats in de lerarenkamer inclusief koffie en thee, want dat hoort tenslotte ook bij het vergaderen. De begeleidende leerkracht zit voor. De functie van notulist rouleert onder de leerlingen, maar een administratief medewerker maakt altijd een schaduwverslag. In de eerste vergadering worden vooral verwachtingen besproken. Daarbij komen ook de spelregels van het vergaderen aan de orde. Agendapunten komen voort uit de leerlingen, of worden ingebracht door de leerkrachten of de schoolleiding. Per vergadering worden punten geïnventariseerd en daarna geprioriteerd. Zo ontstaat de agenda. De punten van de leerlingen komen vaak voort uit de eigen klassen. Onderwerpen die bijvoorbeeld aan de orde komen zijn: het gebouw, het plein, de leerkrachten, schooltijden en feesten. Zo is het afgelopen jaar veel tijd gestoken in de schone kantine en in het hanteren van 1000 urennorm en eventueel andere lestijden. Dat punt is ingebracht door de leerlingen en de directie.

Kritisch en creatief

Het bespreken van leerkrachten kan een gevoelig punt zijn. Marian: "Dat klopt, maar leerlingen zitten er vaak wel erg mee dus kunnen we het ook maar beter bespreekbaar maken anders blijft het spelen. Als er in een vergadering over een leerkracht gesproken wordt, is het gebruikelijk dat we daarna een gesprekje organiseren met de betreffende leerkracht. Dat leidt meestal direct tot opheldering. Voor leerkrachten is het ook nuttig om van leerlingen te horen hoe zij iets ervaren. Het is in al tijd maar één keer gebeurt dat een leerkracht zo'n gesprek weigerde". Doorgaans komen leerlingen in de vergadering met goede ideeën om de school te verbeteren. "Als het even kan laten we ze dan ook uitvoeren. Zo verkopen we tegenwoordig 'morgens stukken besmeerd brood á 10 cent, voor de leerlingen die thuis niet hebben kunnen ontbijten. Leerkrachten maken daar trouwens ook dankbaar gebruik van".

Externe contacten

Naast de leerlingenraad heeft de school ook een MR. Daarin zitten geen leerlingen. De school vindt dat het niveau van de gesprekken en de stukken te hoog zijn voor de leerlingen. Wel wordt de leerlingenraad regelmatig als klankbordgroep gebruikt door de MR of door de schoolleiding. Ook de gemeente doet regelmatig een beroep op de school om leerlingen te betrekken bij activiteiten voor jongeren in de stad of de wijk. Van tijd tot tijd nemen enkele leerlingen dan deel aan vergaderingen buiten de school. Marian: "Je ziet dan dat als leerlingen iets tegenkomen wat hen aanspreekt, ze ook gelijk andere leerlingen weten te mobiliseren om mee te doen. In dit geval ging het over een sportevenement. Aardig was dat de gemeente als beloning voor het deelnemen aan een werkgroepje een jaar lang de contributie van een sport betaalde".

Continuïteit gewaarborgd?

De leerlingenraad bij de Wissel heeft zijn nut bewezen en heeft een positie verworven in het functioneren van de school. Dit is belangrijk; de schoolleiding moet de raad erkennen, punten inbrengen en een vervolg geven aan de uitkomsten. Ook moet de begeleidende leerkracht faciliteiten krijgen om deze taak uit te voeren. De medeleerkrachten moeten vaak even wennen om zich te schikken in de besluiten van de raad. Meer nog dan dat moeten ze vertrouwen hebben dat de leerlingen met verantwoordelijkheden om kunnen gaan. De belangrijkste voorwaarde is misschien nog wel het enthousiasme van de leerlingen zelf. Dat enthousiasme ontstaat als inspraak effect heeft en leerlingen ervaren dat ze verantwoordelijkheden krijgen.

Marian heeft dit jaar andere taken op zich genomen en heeft het werk met de leerlingenraad over moeten dragen aan twee collega's. Ze mist dit facet van haar werk wel erg, maar mag trots zijn op hetgeen ze heeft opgebouwd op school.

Bonhoeffer College, afdeling praktijkonderwijs

Het Bonhoeffer College is een brede scholengemeenschap in Enschede met een afdeling voor praktijkonderwijs. De afdeling praktijkonderwijs is sinds 2007 gevestigd in een mooi nieuw gebouw met een aantrekkelijke ruimte (hal, kantine) waar leerlingen gezamenlijke activiteiten kunnen ondernemen.

Ronald Kerklau is stagecoördinator en coördinator ('kartrekker') van de leerlingenraad.

1. Wanneer, hoe en door wie is de leerlingenraad in het leven geroepen?

In 1996 gaf Ronald als mentor les aan de oudste groep (17/18 jaar). Deze jongeren hebben/hadden al stage ervaringen. In mentorlessen sprak Ronald met de leerlingen over zaken als keuzes maken, meningsvorming, meepraten, beslissingen/besluiten nemen, organiseren.

De leerlingen vonden dat interessant en kwamen zelf met de wens om een leerlingenraad op te starten. Twee leerlingen (1 jongen en 1 meisje) speelden hierin een rol als gangmakers/voortrekkers.

Het idee is door de groep samen met Ronald uitgewerkt in de rest van het schooljaar (circa een half jaar is hieraan besteed). Er zijn bijvoorbeeld proefvergaderingen gehouden, er is steun gevraagd aan de directie.

Kortom: de leerlingenraad is 'van onderop' opgestart, op initiatief van oudste-groep-leerlingen en met steun van de mentor, in mentorlessen.

2. Hoe heeft de leerlingenraad zich ontwikkeld door de tijd heen?

Met pieken en dalen.

Nadat de 'oprichtingsgroep' de school had verlaten, moest de leerlingenraad 'blijven leven' in de school. Hiervoor is inzet en betrokkenheid van de leerlingen belangrijk. De leerlingenraad moet 'hun ding' zijn, en blijven. Niet 'een ding van de leraren'. Toch is de rol van de leerkrachten (alle leerkrachten) groot. Alle leerkrachten moeten het belang van de leerlingenraad ook inzien en er ruimte aan bieden in hun klassen (en in de tijd / het lesrooster).

Als de leerlingenraad concrete onderwerpen en doelen aan de orde stelt, werkt dat motivatieverhogend. Bijvoorbeeld zaken als inrichting kantine, schoolplein, kluisjes en het organiseren van feesten. Zaken die zowel leuk als belangrijk zijn voor de leerlingen. De leerlingenraad kan dan laten zien wat er bereikt is.

Op het Bonhoeffer/PrO zijn er geen speciale trainingen voor leerlingen met betrekking tot (deelname aan) de leerlingenraad.

Kortom: De leerlingenraad functioneert met pieken en dalen. Belangrijk is en blijft, dat de leerlingenraad er is vóór en dóór de leerlingen. De coördinator kan aanzetten tot... , en laat dan over aan ....

Naarmate de leerlingenraad voor allen zichtbaar concrete dingen initieert en organiseert, gaat het beter. "De leerlingenraad presenteert...."

3. Wat wordt er zoal besproken in de leerlingenraad?

Aan de orde komen zaken als 'opening van het nieuwe gebouw'; kluisjes in de school, veiligheid bij de fietsenstalling (cameratoezicht: dit wilden leerlingen zelf, omdat er vernielingen waren aangericht); inrichting kantine, aanbod (eten en drinken) in de kantine, disco, filmavond, talentenjacht, uitstapjes, maar ook zaken als regels en afspraken, overlast in de buurt en dergelijke.

4. Hoe komen de leerlingen in de leerlingenraad ? (verkiezingen)

Voor de leerlingenraad wordt een vertegenwoordiger gekozen uit alle klassen + een reserve.

Iedere klas houdt verkiezingen op een eigen manier. Hierdoor zijn diverse vormen ontstaan. Ieder jaar wordt er een nieuwe raad gekozen, waarin alle leerjaren vertegenwoordigd zijn. Bij het aantreden van een nieuwe raad zie je dat de nieuwe leerlingen aan hun rol en aan het vergaderen moeten wennen (structuur, verdeling van rollen, agenda, notulen maken, zaken presenteren in hun klas en dergelijke.)

5. Hoe vaak vergadert de leerlingenraad?

Een keer per zes weken. Soms intensiever, als de leerlingenraad een activiteit organiseert.

6. Hoe komt de inbreng van alle klassen terecht in de leerlingenraad?

Alle vertegenwoordigers hebben een map van de leerlingenraad. Hierin komen elke keer de agenda en de notulen. Elke vertegenwoordiger heeft de opdracht om agenda en notulen in zijn/haar eigen klas te bespreken. Als er zaken door de leerlingenraad georganiseerd worden, vragen de vertegenwoordigers ook medewerking van leerlingen uit hun eigen klas. Andere leerlingen worden dan betrokken bij activiteiten van de leerlingenraad.

Er is een (mondelijke) afspraak in het team, dat alle mentoren aandacht besteden aan de terugkoppeling vanuit de leerlingenraad in de klas; er is in ieder geval ruimte voor bieden.

Voorbeeld: bespreking van het onderwerp 'veiligheid bij de fietsenstalling' leverde goede discussies op in de klassen. Leerlingen werden zich daardoor meer bewust van hun eigen rol en verantwoordelijkheid.

Je ziet ook dat leerlingen 'groeien' als ze een onderwerp van de leerlingenraad presenteren en bespreken in de klas.

7. Hoe is de relatie met de schoolleiding, de MR en de ouderraad?

Open, maar niet intensief. Op aanvraag neemt de directie deel aan een vergadering van de leerlingenraad. Waar wenselijk, wordt informatie uitgewisseld.

De leerlingenraad heeft geen eigen budget, maar er is wel veel medewerking vanuit de directie. Als de leerlingenraad iets voor elkaar wil krijgen en er zijn goede argumenten, dan lukt dat vaak.

8. Wat wil je er nog meer over vertellen?

De leerlingenraad is er voor en door de leerlingen. Echter: als een leerkracht de kar niet trekt, dan zou de leerlingenraad niet blijven functioneren. Het initiatief bij de leerlingen is vaak niet groot.

We zagen bijvoorbeeld, tijdens een landelijke scholingsdag voor leden van leerlingenraden, dat onze leerlingen niet zo veel aansluiting hadden bij de manier van doen, praten en denken van de andere leerlingen/scholen. Het moet gewoon over concrete dingen gaan, anders haken ze af.

TOP DRIE TIPS:

- Houd het concreet.
- Zorg voor succeservaring - dat de leerlingenraad iets bereikt, iets kan organiseren, iets voor elkaar krijgt.
- Houd het levend door in te spelen op actuele gebeurtenissen, luister naar wat de leerlingen willen.

Voorwaarden in de schoolorganisatie:

- Faciliteiten; vaste vergaderruimte is aanwezig op Bonhoeffer / PrO.
- Tijd voor leerlingen en mentoren om aandacht te kunnen besteden aan leerlingenraadonderwerpen.
- Het moet gedragen worden door het hele team.
- Leerlingen moeten (door training of onderwijs) leren omgaan met vergaderstructuur; de bijbehorende vaardigheden ontwikkelen.

Het Plein

Het Plein is een school voor praktijkonderwijs met circa 180 leerlingen, overwegend met een allochtone achtergrond. De school ligt in het Amsterdamse stadsdeel Geuzenveld Slotermeer. Het is een kleine, maar groeiende school (met een dependance in een noodgebouw) waar iedereen elkaar kent. De lijntjes tussen leerkrachten, leerlingen en directie zijn kort en informeel. De leerlingenraad op Het Plein is in 2004/2005 opgezet en wordt begeleid door Olga en Zamira. Olga is avo-docent en stagebegeleidster. Zamira is docent Textiel, Culturele vakken en Verzorging.

1. Wanneer, hoe en door wie is de leerlingenraad in het leven geroepen?

In het cursusjaar 2004/2005 (het 'aanloopjaar') hebben Zamira en Olga de leerlingenraad opgezet. De aanzet daartoe kwam vanuit een aantal leerkrachten. Er is een werkgroepje geformeerd, en d.m.v. actieonderzoek is het draagvlak voor een leerlingenraad onderzocht, zowel in het team als ook bij de leerlingen. De volgende stappen zijn onder andere ondernomen:

- Informatie ingewonnen
  - Via internet: welke PrOscholen zijn bezig, ervaringen enzovoorts.
  - Via gesprek(ken) op De Dreef, waar al een leerlingenraad opgestart was.
- Enquêtes gehouden
  - Aparte vragenlijsten voor leerkrachten en leerlingen.
  - Gevraagd naar belangstelling voor leerlingenraad, over welke onderwerpen zou de leerlingenraad moeten/kunnen (mee)praten; hoe vaak vergaderen; organiseren van verkiezingen enzovoorts.
- Evaluatie van de enquêtes
  - Conclusie: er is voldoende draagvlak om een leerlingenraad op Het Plein op te starten.
  - Resultaten enquête benut om een 'profiel' te maken voor de inrichting van de leerlingenraad.
  - Door het houden van enquêtes zijn veel mensen betrokken bij de leerlingenraad; hierdoor 'inbedding' in de school.

2. Hoe heeft de leerlingenraad zich ontwikkeld door de tijd heen?

In het cursusjaar 2005/2006 is de leerlingenraad echt gaan functioneren. Deelnemers waren de klassen 1 t/m 4.

Klas 5 is minder betrokken bij de school, omdat leerlingen dan al meerdere dagen per week op stage zijn. Nu, ruim twee jaar na oprichting, is ook de 4^e klas niet meer vertegenwoordigd in de leerlingenraad. De binding met school wordt dan al minder door de stages. Bovendien is het organisatorisch lastig de leerlingen die meerdere en verschillende dagen stage lopen tijdens de vergaderingen op school te krijgen.

De huidige leerlingenraad wordt dus gevormd door leerlingen uit de klassen 1 t/m 3.

Training van leerlingen

De leerlingen worden vanaf de start op 2 manieren voorbereid op deelname aan de leerlingenraad:

- a. Voor wie zich kandidaat stelt
Leerlingen die zich kandidaat stellen als vertegenwoordiger van hun klas, moeten een presentatie houden voor hun klas. Dit wordt voorbereid in de lessen SEV (sociaal emotionele vorming).
- b. Voor wie gekozen is als vertegenwoordiger
Leerlingen die gekozen zijn in de leerlingenraad (zowel 1^e als 2^e vertegenwoordigers)

krijgen een training van 4 weken (1 blokjes per week) om te leren functioneren als 'vertegenwoordiger'. Ze oefenen dan bijvoorbeeld in rollenspellen, hoe ze vanuit verschillende perspectieven naar een 'onderwerp' kunnen kijken; ze leren zien hoe er verschillende belangen kunnen spelen, enzovoorts.

Taken en rollen binnen de leerlingenraad

De leerlingenraad heeft een vaste voorzitter: een leerling. Deze voorzitter komt naar voren tijdens de eerste echte vergadering van de leerlingenraad. Dan wordt er geoefend met de rol van voorzitter en de meest geschikte leerling krijgt die rol, in overleg met de hele raad. Deze voorzitter krijgt verder geen speciale training meer.

Over voorstellen wordt niet gestemd, maar wel gesproken in de raad. Besluiten worden genomen op basis van dat overleg met elkaar.

In het eerste jaar hebben leerlingen zelf notulen gemaakt van de vergaderingen, maar daar is weer vanaf gestapt. Deels omdat het te lastig was om dit praktisch te regelen met de leerling-notulist, deels omdat het niet nodig bleek te zijn.

Betrokkenheid stimuleren

Om de leerlingenraad een goede start te geven, is er nagedacht over hoe je ze succeservaringen kan laten opdoen. Hoe kun je een signaal afgeven: de leerlingenraad werkt! (Voorbeeld: de leerlingenraad kreeg voor elkaar dat er een TV in de kantine kwam).

Vervolgens moeten vertegenwoordigers niet in de rol komen van alleen maar 'leuke dingen voor de leerlingen' bereiken, maar ook leren nadenken over consequenties van wensen en eisen. (Voorbeeld: de eindtijd van het schoolfeest. Dit ook bekijken vanuit rol ouders, verantwoordelijkheid school voor de veiligheid en dergelijke).

De leerlingenraad in de schoolkrant

Sinds enige tijd is de schoolkrant in ontwikkeling op Het Plein. Er is een leerkracht voor de begeleiding ervan. De leerlingenraad krijgt nu ook steeds meer een 'plek' in de schoolkrant.

Begeleiding van de leerlingenraad

De leerlingenraad krijgt begeleiding door 2 docenten. Deze zijn ook actief bij de voorbereiding van de vergaderingen betrokken en zijn om de beurt aanwezig bij de vergaderingen. De eerste en laatste vergadering van het schooljaar doen ze samen.

De conclusie na ruim 2 jaar is, dat door deze 'mix' van activiteiten met en rond de leerlingenraad, het is gaan 'leven' in de school, een plek heeft gekregen in de school.

3. Hoe komen de leerlingen in de leerlingenraad ? (verkiezingen)

De leerlingenraad wordt gekozen voor een termijn van 2 jaar. Dus tot nu toe zijn er 2 x verkiezingen geweest: in september/oktober 2005 en idem 2007. Voorafgaand aan de verkiezingen zijn alle klassen geïnformeerd over het waarom, hoe en wat van de leerlingenraad, en ook over de procedure bij de verkiezingen. Er wordt per klas een 1e vertegenwoordiger gekozen en een 2e vertegenwoordiger als vervanger.

Leerlingen die zich kandidaat stellen, moeten een presentatie houden voor hun klas. Dit wordt met de leerlingen voorbereid in de lessen SEV (sociaal emotionele vorming) die door een (vak)leerkracht samen met de mentor worden gegeven (dus 2 leerkrachten in de klas).

De verkiezingen zijn goed verlopen. De leerlingen waren betrokken en serieus bezig. Het blijkt dat enkele leerlingen voor de tweede keer in de leerlingenraad wilden. Dat is uiteindelijk niet toegestaan, om ook andere leerlingen een kans te geven.

4. Hoe vaak vergadert de leerlingenraad?

10 keer per jaar; waarvan 4 x training en 6 x vergaderingen. Dit is opgenomen in de jaarplanning van de school.

5. Wat wordt er zoal besproken?

De agendapunten van de leerlingenraad hangen af van wat er in de klassen leeft. Leerlingen en begeleiders kunnen zaken op de agenda zetten. Daar is geen vaste procedure voor.

Bespreken in de klas

Voor en na elke vergadering van de leerlingenraad, wordt er in de klassen over gesproken. Dat gebeurt tijdens mentor lessen, met medewerking van de leerkracht SEV (dus weer met 2 docenten in de klas).

6. Hoe is de relatie tot schoolleiding, MR, ouderraad?

De schoolleiding en de MR steunen de leerlingenraad (dat er structurele begeleiding voor is enzovoorts).

Incidenteel verschijnt de directeur in de leerlingenraad. Als er 'grotere' beslissingen worden genomen, waar bijvoorbeeld ook geld mee gemoeid is, wordt de directeur van tevoren ingelicht door de begeleiders.

Ook met leden van de MR (ouders) is er incidenteel contact. Een ouder is 'op bezoek' geweest bij de leerlingenraad. In die vergadering is het functioneren van de leerlingenraad en de MR besproken en met elkaar vergeleken.

Daarna waren 2 leerlingen op uitnodiging aanwezig bij een (agendapunt van een) MR-vergadering.

Het was bijzonder voor de leerlingen om te zien dat ook ouders meepraten en meedenken over het reilen en zeilen van de school (voorbeeld: verkeersveiligheid rondom de school).

De Dreef

De Dreef is een school voor Praktijkonderwijs in het Amsterdamse stadsdeel Zuidoost. Carla Aarts is begeleider van de leerlingenraad, docent omgangskunde en geeft lessen in sociale vaardigheden en weerbaarheidstraining.

1. Wanneer, hoe en door wie is de leerlingenraad in het leven geroepen?

De leerlingenraad op De Dreef is opgezet in 2004 door de toenmalige docente omgangskunde Nina Pieters, op initiatief van de directie. In 2005 heeft Nina een dvd gemaakt met/over de leerlingenraad.

Ook is de opzet en de werkwijze van de leerlingenraad op De Dreef schriftelijk vastgelegd (op kaarten of in een map), en daardoor overdraagbaar.

2. Hoe heeft de leerlingenraad zich ontwikkeld door de tijd heen?

Hoe (goed) het gaat, dat kan verschillen per jaar. Het hangt af van de leerlingen die gekozen worden en van de investering in begeleiding. Als de begeleiding vanuit de docent mislukt (om wat voor reden dan ook), dan gaat het niet goed. Ook medewerking van de kant van de mentoren (tijd maken en dingen bespreken in de klas) is belangrijk.

Carla is altijd aanwezig tijdens de vergaderingen van de leerlingenraad, in een begeleidende rol. Meestal moet er in het begin van een schooljaar meer gestuurd worden. Later kan ze zich terugtrekken en een de rol op de achtergrond spelen. Dat is afhankelijk van de voorzitter. Dit jaar lukt dat goed.

Ook is er een externe trainer erbij gehaald en heeft communicatietraining gegeven aan leerlingen die in de leerlingenraad gekozen zijn; bijvoorbeeld: leren onderhandelen; niet voor jezelf opkomen, maar voor de mening/wensen van de klas en een groep vertegenwoordigen.

Leeft het in de school? Niet echt, het kan beter. Leerlingen zeggen: "Er wordt niet goed genoeg geluisterd als ik in de klas over de leerlingenraad vertel". Maar dat kan ook liggen aan de manier waarop het verhaal wordt overgebracht. Hier zijn wel meer leermomenten uit te halen (mondellinge communicatieve competenties ontwikkelen), maar daarvoor is ook aandacht en begeleiding van de mentoren nodig.

3. Hoe komen leerlingen in de leerlingenraad? (verkiezingen?)

Aan het begin van **ieder schooljaar worden er verkiezingen gehouden** in alle klassen. Iedere klas heeft dan ook een vertegenwoordiger in de leerlingenraad, met uitzondering van de uitstroombegroep. (Leerlingen in de uitstroombegroep zijn 3 á 4 dagen op stage en 'groeien al de school uit'.)

Dat betekent: de leerlingenraad wordt voor de **termijn van 1 jaar gekozen**.

De verkiezingen moeten wel goed begeleid worden, vanuit de coördinerend docent, maar ook vanuit de mentoren van alle klassen.

Carla gaat alle klassen langs om informatie te geven en te wijzen op de betekenis van de verkiezingen: het gaat er niet om dat je een vriendje kiest, maar iemand die het woord kan doen namens de hele klas. Zo'n voorinvestering is belangrijk. Het gaat er ook om dat mentoren het oppakken en erover praten tijdens mentoruren.

De voorzitter

De leerlingenraad wordt voorgezeten door een leerling. Deze wordt ook gekozen. Leerlingen hebben punten opgeschreven waar de voorzitter aan moet voldoen, zoals: niet verlegen zijn, dingen durven zeggen, anderen kunnen begeleiden, mensen tot de orde roepen, beleefd zijn en voor anderen opkomen tijdens de vergadering. De voorzitter moet dus duidelijk 'leidinggevende competenties' hebben volgens de leerlingen. Hij/zij heeft een belangrijke rol; heeft veel invloed hoe goed het loopt. Een voorzitter die dat aankan, krijgt ook verantwoordelijkheid voor het gedrag van de leden van de leerlingenraad en gaat bijvoorbeeld praten met een leerling die zich niet weet te gedragen tijdens de vergaderingen, of praat met de mentor van die leerling.

4. Hoe vaak vergadert de leerlingenraad?

Een keer per 3 weken blijkt een goede frequentie te zijn. Als het te vaak is, zijn er niet genoeg interessante punten te bespreken (vergaderen om het vergaderen). Als het minder vaak zou zijn, dan leeft het niet genoeg (onderwerpen gaan 'wegzakken').

5. Wat wordt er zoal besproken? Hoe komt de inbreng vanuit alle klassen terecht in de leerlingenraad?

Hoe komt de agenda tot stand?

De punten die op de agenda van de leerlingenraad komen, worden in de hele school geïnventariseerd. Daar is een **vaste procedure** voor:

- Begin van het schooljaar: verkiezingen voor de leerlingenraad.
- Dan inventarisatie van punten / wensen in alle klassen (voorbeeld meegenomen).
- De leerlingenraad maakt keuzes, welke punten worden opgepakt.
- Dit gaat terug naar de klassen.
- Tenslotte worden er 4 à 5 onderwerpen voor het lopende schooljaar geselecteerd voor de 'jaargenda' van de leerlingenraad. Bijvoorbeeld: schoolfeest, excursies/ uitstapjes, kamp, het eten in de kantine en de prijs van de broodjes.

Carla bewaakt dat er voldoende punten zijn, waarop de leerlingen kunnen 'scoren', maar ook punten die 'niet doorgaan'. Het omgaan met tegenslag is ook een belangrijk leermoment.

Communicatie tussen leerlingenraad en klassen

De communicatie tussen leerlingenraad en de klassen loopt **via de klassenvertegenwoordiger**. Hij/zij maakt schriftelijke aantekeningen van de (punten die besproken zijn in de) leerlingenraad. Daar is ook een formulier voor ontwikkeld met aandachtspunten (meegenomen). Over die aandachtspunten moet de vertegenwoordiger 'terugmelden' in de klas. En vervolgens moet de mening van de klas weer terugkomen in de leerlingenraad.

Het lukt niet alle leerlingen even goed om dit voor elkaar te krijgen. Bijvoorbeeld een leerling die zijn eigen handschrift niet meer kan lezen. (Ook hier weer: extra aandacht nodig in de klas. Hoe kan de vertegenwoordiger leren om hiermee om te gaan?)

Begeleiding en evaluatie van de vergaderingen

Soms is ingrijpen tijdens een vergadering nodig. Maar Carla doet dit terughoudend.

Na iedere vergadering is er een korte nabespreking. Hoe is het verlopen? Wat ging goed en wat kon beter? Welke punten neem je mee naar de klas?

Aan het eind van het jaar krijgen de leden van de leerlingenraad een certificaat van deelname.

Een goede inbreng en extra bijdragen worden apart vermeld.

NB: Dit kan eventueel gekoppeld worden aan de bewijzenbladen van Leren, loopbaan en burgerschap; in ieder geval een 'bewijs' voor in het portfolio.

7. Hoe is de relatie tot de schoolleiding, de MR, ouderraad?

De directeur wordt meestal 1 x per jaar uitgenodigd in de leerlingenraad.

De leerlingenraad is ook uitgenodigd om zitting te nemen in de MR. Maar hiervoor heeft zich nog niemand opgegeven. Het blijkt een grote stap te zijn voor leerlingen (buiten schooltijd, met allemaal volwassenen).

Er wordt nu nagedacht over de termijn: dat leden van de leerlingenraad voor 2 jaar gekozen worden in plaats van 1 jaar. Na 1 jaar is een leerling net een beetje 'ingewerkt'. Om daarvan rendement te hebben, moet hij/zij eigenlijk nog een jaar meedoen.

8. Wat wil je er zelf nog meer over vertellen?

Je ziet dat sommige leerlingen groeien door hun rol in de leerlingenraad. Het is ook voorgekomen dat een eigenschap van een leerling (er niet tegen kunnen als hij niet leidend is) in de (training voor de) leerlingenraad heel sterk naar voren kwam. Dit is opgepakt door het zorgteam, zodat de betreffende leerling aan dit punt kon werken.

Presentatie leerlingenraad Dijnselburgschool

Tijdens een netwerkbijeenkomst van scholen voor Praktijkonderwijs in de regio Utrecht/ Zeist / Hilversum op 5 maart 2009 heeft Kristiaan van Rootselaar (begeleider van de leerlingenraad) een presentatie gegeven van het ontstaan en de startfase van de leerlingenraad op de Dijnselburgschool in Zeist.

Samenvatting presentatie

Vooraf:

Op de Dijnselburgschool is een werkgroep leerlingenparticipatie ingesteld, met als taak onder andere het oprichten en begeleiden van de leerlingenraad.

Voortraject leerlingenraad: klassenvergaderingen

Voordat er een werkgroep leerlingenparticipatie was, is één leerkracht gestart met klassenvergadering in de bovenbouw (2005/2006). Dit is gaandeweg uitgebouwd.

- De klassenvergadering wordt ingevoerd in alle klassen. Er wordt tijd voor ingeroosterd. Leerlingen kunnen punten inbrengen, maar ook de leerkrachten. Er wordt structureel geoefend met vergaderrollen (voorzitter, deelnemers, notulist).
- De werkgroep leerlingenparticipatie heeft een map samengesteld met werkkaarten en werkvormen voor klassenvergaderingen en voor de leerlingenraad, bijvoorbeeld voor het geval er geen agendapunten worden ingebracht. Deze map kan worden gebruikt door mentoren, bij de voorbereiding van klassenvergaderingen.

Organisatie inrichten

De werkgroep werkt aan het opzetten van een organisatie voor de leerlingenraad: uren, lesrooster, taken van de leerkrachten enzovoorts.

Uitkomst: de leerlingenraad vergadert 1 x per 2 weken 1 lesuur onder lestijd. Door deze opzet is ook meteen duidelijk dat de leerlingenraad onderdeel uitmaakt van het totale lesprogramma.

Over het vergaderen onder lestijd is wel eens discussie in het team. De 'raadsleden' worden hiervoor immers uit de reguliere les gehaald. Uiteindelijk blijkt dit - binnen de gekozen visie - de meest haalbare oplossing.

Verkiezingen

Er is een verkiezingscampagne georganiseerd. Dit is ingeleid met het plakken van teasers: postertjes met opgestoken duim. Met de bedoeling om iedereen nieuwsgierig te maken. Daarna kwamen er postertjes met foto's van de kandidaten en korte interviews met hen. Tenslotte zijn er echte verkiezingen gehouden, met stemlokaal, stemhokjes en alles erop en eraan.

Er zijn 7 leerlingen in de raad gekozen. Iedere 'jaarlag' heeft minstens één vertegenwoordiger.

Training leerlingen

Training van de leden van de leerlingenraad door Nina Pieters (in 2008). Nina geeft niet alleen training aan de leerlingen, maar stelt ook haar 'lesmateriaal' beschikbaar aan de school. De school heeft veel van de training geleerd en men kan de training in de toekomst zelf verzorgen.

Film/ dvd

Ook is er een dvd gemaakt rondom de training op school. We zien hoe de leden van de leerlingenraad op onderzoek uitgaan, interviews houden om erachter te komen welke onderwerpen er leven, wat andere leerlingen belangrijk vinden om op te pakken in de leerlingenraad. Over al deze punten is ook nog gediscussieerd in kleine groepen. Het resultaat is een 'jaarprogramma voor de leerlingenraad' en dit bestaat uit vier punten. Eén daarvan is heel opmerkelijk: veel leerlingen willen dat de sfeer op school verbetert, dat pesten wordt

tegengaan. De leerlingenraad gaat er nu mee aan de slag. Ze hebben het plan om een afspraak te maken bij POUWER in Utrecht, om te kijken hoe ze op deze PrO-school omgaan met leerling mediation.

Bijlage D Bronnen

Publicaties:

Bron, J. (2006) "Een basis voor burgerschap", SLO, Enschede

Berlet, I. (2006) "Praktisch burgerschap - burgerschapsvorming in het praktijkonderwijs", SLO, Enschede

de Groof S., M. Elchardus en F. Stevens (2001) "Leerlingparticipatie in het secundair onderwijs, tussen theorie en praktijk", Vrije Universiteit Brussel, vakgroep sociologie

Inspectie van het Onderwijs (2006) "Toezicht op burgerschap en integratie",

Inspectie voor het onderwijs (2009) "De staat van het onderwijs, onderwijsverslag 2007/2008"

Onderwijsraad (2007) "De verbindende schoolcultuur"

Internet

www.laks.nl / projecten / rule my school; see my skills

<http://wetten.overheid.nl>

Wet medezeggenschap op scholen:zoeken via zoekterm: wet medezeggenschap op scholen

Wet op het voortgezet onderwijs, Artikel 17. Onderwijs in een pluriforme samenleving; burgerschap ; sociale integratie.

Training voor leerlingen

Nina Pieters, email N5419@hetnet.nl

SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al meer dan 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhouden van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40

F 053 430 76 92

E info@slo.nl

www.slo.nl

slo